Muâsır Avrupa'da Siyâsî ve İctimâî Fikirler ve Fikrî Cereyanlar

Yusuf Akçura

Bugünkü Türkçeye Uyarlayan
E. Kılınç

ÖTÜKEN

Yusuf Akçura; 2 Aralık 1876'da Moskova'nın doğusundaki Ulyanovsk'ta (eski adıyla Simbir) dünyaya geldi. Kazan'a göç etmiş Kırım Türkleri'nden aristokrat bir ailenin mensubu idi. Babası çuha fabrikası sahibi fabrikatör Hasan Bey, annesi Yunusoğulları'ndan Bibi Kamer Banu Hanım idi. 2 yaşında iken babasını kaybetti ve annesi ile birlikte yedi yaşına gelmeden İstanbul'a göç ettiler. Annesi, İstanbul'da Dağıstanlı Osman Bey ile evlendi. Kuleli Askeri Lisesi'nde öğrenim gördükten sonra 1895 yılında Harbiye Mektebi'ne girdi. Okulun 2. sınıfında iken Türkçülük hareketlerine katılmaktan dolayı 45 gün ceza aldı. Erkân-ı Harbiye sınıfına ayrıldıktan sonra askeri mahkeme tarafından müebbet olarak Fizan'a sürgün edildi ve askerlikten uzaklaştırıldı. Fizan'a sürgün edilen diğer 83 kişi ile beraber 1899'da Trablusgarp'a ulaştı. Onları Fizan'a gönderecek yol parası bulunamadığından Trablusgarp'ta hapsedildiler. İttihat ve Terakki Partisi'nin girişimleri sonucu bir süre sonra şehir içinde serbest dolaşma izni aldı ve kendisine bazı resmi görevler verildi. Aynı yıl, kendisiyle birlikte sürgün edilmiş olan Ahmet Ferit Bey (Tek) ile Fransa'ya kaçtı. Paris'te üç yıl Siyasal Bilgiler Okulu'na devam etti. Türkçülük fikirleri hayatının bu döneminde olgunlaştı. Akçura, Essai sur l'histoire des institutions du Sultanat ottoman (Osmanlı Saltanatı Kurumları Tarihi Üzerine Deneme) adlı tezini vererek okuldan, üçüncülükle mezun oldu.

1903 yılında, İstanbul'a dönmesi yasak olduğu için amcasının yanına Kazan'a gitti ve dört yıl kaldı. Tarih, coğrafya ve Osmanlı Türk Edebiyatı öğretmenliği yaptı. Ahmet Rıza'nın çıkardığı *Şuray-ı Ümmet* ve *Meşveret* gazetelerinde imzasız yazıları yayımlandı. Kazan'da iken yazdığı ve onu Türk siyasî hayatında meşhur eden *Üç Tarzı Siyaset* isimli dizi makalesi 1904 yılında Mısır'da yayımlanan "Türk" adlı gazetede çıktı. Türkçülük akımının manifestosu olarak kabul edilen bu 32 sayfalık makalesinde Akçura, Osmanlı İmparatorluğu'nun tekrar eski gücüne kavuşabilmesi için devletin resmî olarak benimseyebileceği muhtemel üç ana düşünceyi (Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük) tetkik etti. Akçura, İstanbul'a geldiği 1908'e kadar Kazan'da siyasî ve kültürel faaliyetlerde bulundu. Türkçülük fikrini yaymak üzere "Kazan Muhbiri" adlı bir gazete çıkardı. Gaspıralı İsmail Bey, Alimerdan Bey, Abdürreşit Kadı İbrahimof gibi Türkçülerle birlikte 1905'te "Rusya Müslümanları İttifakı" adında bir parti kurdu. Kuzey

Türkleri bu parti sayesinde ilk kez Rus meclisi Duma'ya temsilci gönderdi. Akçura, seçimler bitene kadar siyasî propaganda yapmaması için hapiste tutuldu. 1907'de bu meclisin dağıtılması, Rusya'daki kaotik ortamı daha da belirsizleştirmiş ve Türklerin faaliyetleri ciddî anlamda sekteye uğramıştır. Tutuklanmak için arandığı sırada, Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet ilan edilmiş ve Akçura Rusya'daki işlerini tasfiye edip 1908 Ekim'inde İstanbul'a gelmiştir.

İstanbul'a geldikten sonra Darülfünun'da ve Mülkiye Mektebi'nde tarih dersleri verdi. Bütün ısrarlara rağmen İttihat ve Terakki Partisi'ne girmedi. 25 Aralık 1908'de İstanbul'da, Ahmet Mithat, Emrullah Efendi, Necip Asım, Bursalı Fuat Raif, Feylesof Rıza Teyfik ve Ahmet Ferit (Tek) ile birlikte Türk Derneği'nin kurucuları arasında yer aldı. Bu derneğin kapatılmasından sonra, 18 Ağustos 1911'de *Türk Yurdu Derneği* kuruldu. Mehmet Emin (Yurdakul), Ahmet Hikmet, Ağaoğlu Ahmet, Hüseyinzade Ali Bey, Doktor Akil Muhtar Bey ile birlikte Yusuf Akçura da kurucular arasında yer aldı ve derneğin yayın organı olan *Türk Yurdu* dergisini 17 yıl boyunca idare etti. Ayrıca 1912'de faaliyete başlayan *Türk Ocağı*'nın kuruluşunda da aktif rol aldı.

Yusuf Akçura, Rusya'daki Türklerin haklarını korumak için de siyasî organizasyonlar tertipledi. "Rusya Mahkûmu Müslüman Türk-Tatarların Hukukunu Müdafaa Cemiyeti" adlı örgüt, 1916'da kuruldu. Çeşitli Avrupa ülkelerinde Rusya'daki Türklerin haklarını dile getiren konferanslar verdi. 1918 yılında Rusya'daki Türk esirleri kurtarmak için Hilâl-i Ahmer Cemiyeti (Kızılay) temsilcisi olarak Rusya'ya gitti ve bir yıl kaldı.

1919 yılında yurda döndüğünde arkadaşı Ahmet Ferit (Tek) Bey'in kurduğu siyasî bir parti olan *Milli Türk Fırkası*'na katıldı. Aynı yılın sonunda İngilizler tarafından tutuklandı. 1920'de hapisten çıkınca Ahmet Ferit Bey'in eşi Müfide Ferit'in kız kardeşi Selma Hanım ile evlendi ve Milli Mücadele'ye katılmak üzere Anadolu'ya geçti. Hariciye Vekâleti'nde (Dışişleri Bakanlığı) Genel Müdür olarak görev yaptı. 1923 yılında İstanbul mebusu seçilerek meclise girdi. 1925 yılında Ankara Hukuk Mektebi'nde siyasî tarih dersleri vermeye başladı. 1931 yılında *Türk Tarih Kurumu*'nun kuruluşunda görevlendirildi ve ertesi yıl kurumun

başına getirildi. 1. Türk Tarih Kongresi'ni yönetti. 1933 Üniversite Reformu'ndan sonra İstanbul Üniversitesi'nde Siyasî Tarih profesörü oldu.

Yusuf Akçura, Kars milletvekili iken 11 Mart 1935'te geçirdiği kalp krizi sonucunda İstanbul'da vefat etti; Edirnekapı Şehitliği'ne defnedildi.

Eserleri: *Ulûm ve Tarih* (Kazan 1906), *Üç Haziran Vak'a-yi Müessifesi* (Orenburg 1907), *Osmanlı Saltanatı Müessesatının Tarihine Ait Bir Tecrübe* (İstanbul 1909), *Üç Tarz-ı Siyaset* (İstanbul 1912), *Eski Şûrâ-yı Ümmette Çıkan Makalelerimden* (İstanbul 1913), *Mevkûfiyet Hatıraları* (Kazan 1907, İstanbul 1914), *Rusya'daki Türk-Tatar Müslümanların Şimdiki Vaziyetleri ve Emelleri* (İstanbul 1914), *Şark Meselesine Ait Tarihî Notlar* (İstanbul 1920), *Muasır Avrupa'da Siyasî ve İçtimaî Fikirler ve Fikir Cereyanları* (İstanbul 1923), *Siyaset ve İktisat* (İstanbul 1924), *Tarih-i Siyasî Dersleri I-IV* (İstanbul 1927-1935), *Türk Yılı* (İstanbul 1928), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Dağılma Devri* (İstanbul 1940), *Tâ Kendim -Yahut Defter-i A'mâlim-* (İstanbul 1944).

Sunuş

Yusuf Akçura'nın 1339 (1920-21) tarihinde yayınlanmış olan bu küçük kitabını gençlerimizin rahatlıkla okuyup anlamaları için bugünkü dilimize uygun bir metin halinde elinizdeki kitabın ilk bölümü olarak vermeyi faydalı gördük. Fakat ilmî araştırma ve inceleme konusu yapabilecek akademik çevreler için de metnin yeni yazıya aktarılmış orijinal halini ikinci bölümde ayrıca aynen vermeyi uygun bulduk. Bugünkü dile aktardığımız bölümde yer yer bazı notlar ekleyerek, bunları Akçura'nın notlarından ayırt etmek üzere işaret ettik. Okuyucular öyle umuyoruz ki bu yayınımızdan dolayı memnuniyet duyacaklardır. Hele Millî Mücadele'nin ortasında bu işlerle uğraşan seviyeli, gayretli bir aydın kitlesinin varlığına da bu kitap güzel ve ibretlik bir örnek teşkil etmektedir. Zihin açıcı, ilham verici ve aynı zamanda Türk fikir hareketlerinin tarihî seyrini ve bugünkü vaziyetini değerlendirmeyi hatırlatıcı böyle bir kitapçığı okuyucuya sunmanın hazzını duyuyor ve saygı ile sunuyoruz.

Erol Kılınç

İçindekiler

Muâsır Avrupa'da
Siyâsî ve İctimâî Fikirler
ve
Fikrî Cereyanlar

Milliyet 15
Hürriyet 47
Müsâvât 58
Sosyalizm 73
Sosyalizm (Mabad) (Devam) 82
Sosyalizm 99

Bugünkü Türkçeye Uyarlanmış Metin

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti
Maârif Vekâleti Neşriyatı
Aded:23

Muâsır Avrupa'da Siyâsî ve İctimâî Fikirler ve Fikrî Cereyanlar

Yusuf Akçura

Te'lif ve Tercüme Hey'etince kabul olunmuştur.

İstanbul- Matbaa-i Âmire
1339

1-Milliyet

Hıristiyan devletlerarası hukuk âlimleri kadîm zamanlardan itibaren devletlerin dış ilişkilerini, hukuk açısından inceleyerek birkaç devreye ayırmışlardır. Önemli olayları ayırım çizgisi kabul ederek devletlerarası münasebetleri devirlere bölen müelliflerden bâzıları, bu ilişkilerin yedi, bâzıları beş, bâzıları dört, bâzıları da üç devreye ayrılmasını uygun bulurlar. Bâzı müellifler ise devirlerin ayrılmasında önemli olayları ayrım çizgisi kabul etmeyerek belirli bir zamanda devletlerarası münasebetleri düzenleyen, o münasebetlere hâkim olan fikirleri esas tutarlar; ve o fikirlere göre devreleri ayırırlar. Bu müellifler nazarında her devrin belirgin bir karakteristiği vardır. Rusyalı Profesör F. Martens[1] bu taksîm usulünü tercih etmiş ve devletlerarası münasebetlerde hâkim fikirleri göz önüne alarak devletlerin hukukî münasebetlerini üç devreye ayırmıştır: Bu taksime nazaran birinci devre insanlık tarihinin ilk çağ, orta çağ tabir olunan birçok asırlarıyla son çağın ilk yarısını içine alarak Vestfalya Kongresi'ne (1648) kadar uzanır. İkinci devre, 1648'den Viyana Kongresi'ne (1815) kadar gelir; üçüncü devre, 1815'te başlamıştır. Müellif eserini neşrettiği zaman (1882-1903) henüz üçüncü devrenin devam etmekte olduğuna kāildir.[2]

---

[1] Friedrich Martens (1845-1909) (Yay. Notu)

[2] Daha nihâyete ermeyen Cihan Harbi Avrupa'nın hemen her tarafında

Martens'e göre birinci devrenin milletlerarası ilişkilerinde sırf maddî kuvvet hükümran olmuş, ikinci devrede "siyâsî dengelilik" fikri maddî kuvvetin yerine geçmiş, üçüncü devrede ise "milliyet fikri" devletlerarası münasebetlerin düzenlenmesinde esas ittihaz edilmiştir.[3]

Miladî on dokuzuncu asır boyunca yalnız devletlerarası münasebetlerde değil, devletlerin iç dönüşümlerinde dahi pek müessir, belki en müessir bir âmil olan milliyet fikri (=Idée de nationalité), başka deyişle "milliyet ilkesi" (=Principe de nationalité) nedir? Bu suale sarih bir cevap verilebilmek için evvela "millet" tabiriyle ne murat olunduğu anlaşılmış olmalıdır.- "Millet" nedir? İtalyan hukukçuları "millet" ve "milliyet" meseleleriyle en çok meşgul oldukları için, onlardan birinin, Mancini'nin tarifini zikredelim:

> *"Millet, arâzinin, menşe'in, ahlak ve âdetlerin ve lisanın birliğinden dolayı hayatında ve ictimâî vicdanında uyum ve ortaklık oluşmuş tabiî bir insan cemiyetidir."*[4]

Devletlerarası hukukla uğraşan Osmanlı muharrir ve muallimlerinin bir kaçı tarafından tercüme ve iktibas

---

milliyet fikrini tahakkuk ettirdiği gibi devletlerarası bir sâhaya çıkan *sınıflar çatışmasını* da uç bir hâle getirmiş olduğundan, üçüncü devrenin bu harb ile Avrupa'da sona ereceğine hükmedileceği sanılır; dördüncü devrede devletlerarası ilişkilerde *toplum temeline dayanan bir fikrin* düzenleyici ve hâkim olması pek muhtemeldir.

[3] "Siyâsî dengelilik" fikrinin ilişkilerin düzenleyicisi olmasıyla maddî kuvvetin müessirliği zâil olmuş ve milliyet fikrinin tesîri galip gelmekle denge fikrinin ortadan kalkmış olduğu zannedilmemelidir: Üçüncü devrede "milliyet" fikriyle beraber "dengelilik" düşüncesi de nazar-ı dikkatten uzak tutulmamış, hele "maddî kuvvet" hüküm ve tesîrini asla kaybetmemiştir.

[4] "Una societa naturale di nomini da unitá di territororio, di origine, di costumi et di lingua conformati a communanza div ita et di conscienza sociale." (*Dritto internationale*.- Napoli, 1873.)

olunmak cihetiyle eseri bizce önem taşıyan Bonfils'in tarifini de buna ilave edelim:

> *"Menşe'in, lisanın ve beden yapısının birliğiyle, menfaat ve duyguların uzun müddet ortak oluşuyla ve asırlarca bir arada yaşanarak yaşayış ve geçim tarzının iç-içe kaynaşmasıyla birleşmiş şahısların toplamı bir millettir."*[5]

Demek oluyor ki aynı menşe'den, yani aynı ırktan gelmek cihetiyle bedenî yapıları ve lisanı aynı olan, aynı âdetler ve ahlak ile donanmış ve bunlara alışmış bulunan, tarihî geçmişlerindeki birlik ve ortaklık hasebiyle menfaat ve duygularında ve bundan dolayı itikat ettikleri temel konularda uyum ve imtizâc sağlanmış olan insan bireylerinin teşkil ettikleri bir cemiyete "millet" namı verilir.

> *Bir millet teşkil etmiş olan insan bireyleri müstakil bir devlet hâlinde teşkilatlanarak yaşamaya haklıdır.* İşte bu davâya "milliyet ilkesi" denilir.

Milliyet ilkesinin on dokuzuncu asır devletlerarası münasebetlerinde yapmış olduğu tesirleri tarihçi Sorel[6] kimyasal bir etkene benzetir: Milliyet fikri, Avrupa kavimleri arasında yayılmak suretiyle, Avrupa devletlerinin dâhilî teşkilatlarını ve hâricî münasebetlerini karıştırmış,

---

[5] "Une nation est la réunion de personnes, unies par l'identité de l'origine, du langage et la comformation physique, par une communauté d'intérêts et de sentiments, par une fusion d'existence amenée par la suits des siecles." (*Manuel de droit international public*.- Paris, 1908).
Ali Şahbâz Efendi Efendi milleti şöyle tarif eder: "Millet bir memleketin sekenesinden olup bir cemiyet teşkil eden kişilerdir ki kökenleri, lisanları, beden yapıları, duyguları ve menfaatleri, ve tâbi oldukları kānun bir veya müşterek olmak hasebiyle birlik halindedirler." (*Mufassal Hukuk-ı Düvel*- İstanbul, 1324)

[6] Albert Sorel (1842 – 1906) (Yay. Notu)

kaynaştırmış, bu âmilin yüz sene kadar süren tesiriyle bir takım ayrışmalar, birleşmeler husûle gelerek nihâyet devletlerinin hudut ve sekenesi itibarıyla on sekizinci asır Avrupa'sına hiç benzemeyen yirminci asır Avrupası ortaya çıkmıştır.[7] Milliyet fikrinin kuvveden fiile çıkması mensup

[7] Schrader'in *Atlas de géographie historique*'nin 53'üncü sahifesi milliyet ilkesinin devler arası münasebetlere tesirini göstermek için çizilmiş ve bu sahifede çizili haritaları izâh eden metin Sorel tarafından kaleme alınmıştır. Bu metinde deniliyor ki: "...İki asırdan beri Avrupa târihinin cereyanında görünüşte yekdiğerine muhalif gibi görünen fakat hakikatte birbirine bağlı ve ardarda gelen olaylara şahit olunuyor.. Bu kadar devamlı olaylar, ârızî sebeplere dayandırılamaz. Ârızî şeyler bu derecede intizam ile tekerrür etmez. Bu mertebe mantıkî peşpeşe gelmez. Teslim ve tasdîk olunmalıdır ki derin, gizli ve dâimî bir kuvvet olayların derûnî müsebbibi olmuş, insanları sevk ve idâre etmiştir: Bu arada orta halliler itilmiş, zayıflar devrilmiş, kuvvetli ve mâhirler istifâdeli olmuştur. Fakat hepsi târihin aldığı belirli istikamette yürümüşler, ve Avrupa'nın gelişmesi için çizilmiş yoldan hârice çıkamamışlardır. Herşeyi harekete getiren, herşeyi alıp götüren hâkim kuvvet potansiyel olarak milletlerde vardır; milletler târihin konusu ve canlı etkenidir. Bütün hâdiseler, hatta milletlerin tâbi' oldukları ve itaat etmiş göründükleri hâdiseler bile ancak milletler vâsıtasıyla ve milliyetlerin faydasına gerçekleşmektedir. Milletlerin ahlak ve seciyeleri, milletlerin temâyül ve muhabbetleri, milletlerin iddia ve ihtirasları vardır. Milletlerin an'anesi, ahlaklarının, temayüllerinin, menfaatlerinin ifâdesi demektir. Milletler doğarlar, büyürler, mes'ûd olurlar, inhitâta uğrarlar, tehlikeye düçâr olurlar, ızdırap çekerler ve hatta ölürler. Avrupa yeni târihinin karışık hâdiselerini izah eden, milletlerin ilerlemiş ve geri kalmış oluşlarıdır: Türkiye'nin çözülüşü, Almanya'nın ve İtalya'nın birleşmesi, İngiltere'nin, İspanya'nın, Portekiz'in, Fransa'nın, Holanda'nın hâliyle kalması, İsveç ve Danimarka'nın geri çekilişi, Yunan'ın, Romanya'nın, Sırbiye'nin, Bulgarya'nın kurulmuş olmaları ve genişlemeleri, İtalya küçük devletlerinin yok olması, Papa Hükûmeti'nin dönüşümü, hatta Lehistan'ın taksîm olunuşu bile bu derinlikli hareketin dışa vuran görüntüleridir.

"Milletler tarafından kurulmuş olan devletler bekā buluyorlar; birçok devletlere taksim edilmiş milletler birleşiyorlar, bir araya toplanmış çeşitli milletler kurtuluyorlar; ve bir defa kendini kurtaran milletler, komşuların zararına büyümeye, genişlemeye uğraşıyorlar..."

bulunduğu devletin iç siyâset bakımından menfaatlerine uygun düşmediği için bu fikre taraftar olmayan Profesör F. Martens bile on dokuzuncu asır devletlerarası münasebetlerinde milliyet fikrinin olayların düzenleyicisi olduğunu itiraf etmektedir.

Bir müverrih gerçek olayları müşâhade ve tesbît ile iktifâ eder. Olayların haklı veya haksız, hayır veya şer, zararlı veya faydalı olduğunu tayin, yani olayların hukuk, ahlak ve siyâset nokta-i nazarından kıymetini takdir sırf tarihçilik görevinin dışındadır. Lakin hukuk-şinaslar, feylesoflar, siyâsîler bu gibi fikir ve prensiplerin kıymetini takdir ile de meşgul olmuşlardır.

Milliyet prensibinin taraftar ve aleyhtarları vardır: Milliyet prensibinin taraftarları, hukukî, ahlakî ve siyâsî bir gâye olmak üzere mezkûr fikrin hayata geçmesini arzu ederler; bu fikrin tahakkukunu bir terakkî sayarlar; farazâ milliyet ilkesinin kuvveden fiile çıkmasıyla devletlerarası münasebetlerde çekişme ve savaş sebeplerinin eksileceğini ümit ederler. Her millet bir devlet halinde kendini organize ederse devletlerarası devamlı bir âhenk husûle gelerek artık her "millet-devlet"in barışçılıkla gelişmesine ciddî bir mâni kalmaz zannında bulunurlar. Siyâsî ricalden bâzıları, bu cümleden Üçüncü Napolyon, milliyet ilkesini devletlerarası siyasetin bir esâsı olmak üzere ilan etmiş ve samîmîyetle hatta bâzı bakımlardan Fransa'nın zararına olarak tatbîke çalışmıştır. Lakin siyâsî ricâlin ekserisi, hukukçuların ve siyâset üzerine yazıp çizenlerin (=Publicistes), hatta feylesofların bile bâzıları, milliyet fikrini, insanî bir gâye olmaktan ziyâde siyâsî bir vâsıta telakki etmek istemişlerdir. Yani muayyen bir toplum kadrosunun, mesela kurulmuş olan bir devletin, muayyen bir zamanda tasarlanmış olan menfaatlerini sağlamaya hizmet ettirmeye çalışmışlardır. Bunun içindir ki bu meseleye dâir düşün-

celerde ve bilhassa fiillerde tenakuzlar gözlemlenir.[8] Yine

[8] Mesela İmparator Üçüncü Napolyon'un siyâsî hasmı olup bilâhare Fransa Cumhûriyet Reisi olan Mösyö Tiyer (Tiers) evvelce bir siyaset yazan biri sıfatıyla milliyet fikrini tasvip edip ve destekleyip dururken bilâhare 1886 senesi Fransa menfaatlerini gözeten bir siyâsî ricâl sıfatıyla milliyet fikrinin temeli olmayan bir hayalden ibâret olduğunu iddiaya kalkışmıştır. Türkiye, Avusturya, Rusya devletleri gibi muhtelif milletlere hâkim imparatorlukların resmî hukukçuları, siyâset yazarları ve siyâsîleri devletlerarası hukuka esâs olması istenilen milliyet fikri aleyhinde bulunmuşlardır: Bu devletlerin siyâsî kadroları milletlerin inkişafına fiilen engellemelerde bulunurken yazarları da fikren bu ilkenin haklı olmayan ve muzır bir ilke olduğunu isbâta uğraşmışlardır; çünkü yalnız tarihî olayların bir sonucu olan bu karışık bünyeli devletler, milliyet fikrini bir hukûkî esas olarak tanıdıkları takdirde, kendi çözülmelerine kendileri hak vermiş olacaklardı. Bundan dolayıdır ki Rusya Hâriciye Nezâreti hukuk müşavirlerinden, yani Rusya hükûmetinin resmî hukukçularından olan F. Martens milliyet meselesinden bahsederken şöyle diyor: "Beynelmilel münasebetlere millî bağlılıkların tesirlerini asla inkâr etmediğimiz ve her hükûmetin kendi tebaasının hukuk ve menfaatlerine hangi kavmî kökenden gelmiş olursa olsun ve hangi lisanla konuşursa konuşsun – hürmet etmekle mükellef olduğunu teslim eylediğimiz halde, devletin bir milletten ibâret olması, milletlerarası ilişkiler alanında intizâm ve hukuku temine hizmet edeceği davâsına iştirak edemeyiz. Bu esasın kabulü Avrupa haritasında büyük çapta değişiklikleri gerektirir, bu ise büyük muhârebeleri doğurur. Milliyet fikri metîn ve kalıcı hiçbir şeyi ortaya koyamazsa da bir çok mevcutları yıkar.. Bu fikrin İtalya'ya uygun gelmesiyle her yerin durumlarına uygun olacağı zannedilmemelidir." - Eski sadrâzamlarımızdan İbrâhîm Hakkı Paşa merhum henüz genç iken te'lîf ettiği *Târîh-i Hukûk-ı Beyne'd-düvel* ünvanlı eserinde bu mes'eleye dâir diyor ki "Millî birlik hiçbir zaman devletlerarası hukuka tek başına esas kabul edilemeyeceğinden, Mancini'nin fikrinde İtalya'nın son zamanlarda içinde bulunduğu özel durumlardan kaynaklanan bir takım vatanperverâne duyguların genel olarak dahli bulunduğunu zannederiz." (sahife:207)

Müteveffâ Martens'in korktuğu olaylardan bâzıları, o öldükten sonra, yirminci asır ilk yarısında meydana geldi; Avrupa haritasında milliyet esasına göre büyük değişiklikler gerçekleşti; bu değişikliklere Cihan Harbi gibi insanlığın evvelce bir mislini daha görmemiş olduğu büyük

bunun içindir ki "milliyet ilkesi" her tarafta aynı suretle telakki edilmemiş, millet tabirinden muhtelif mefhumlar anlanmak istenmiştir.[9]

*
* *

Milliyet ilkesinin muhtelif tarzda anlaşılma sebeplerini anlamak için bu fikrin menşe'ine ve târihine dâir kısa malumat edinmek icap eder. Émile Bourgeois[10] hıristiyan âleminde milletlerin meydana çıkmasına: "Teceddüd" (=Réforme) [yenilenme] hareketini aslî sebep olarak gösterir.

---

bir harp öncelik etti. Cihan Harbi'nin neticeleri metîn midir? Pâyidâr kalacak mıdır? Bunu istikbal gösterecektir. Lakin F. Martens'in çağdaşlarından diğer birçok devletler hukuku âlimi, Belçikalı F. Loran (= F. Laurent) *Devletler Hukuku ve Beynelmilel Münasebetler Târihi* (= *Histoire du Droit des gens et les relatious internationales*) ünvanlı büyük eserinde diyor ki "Devlet, alelâde, bireylerin tesâdüfî bir birliğidir: Bireyler üstlerinde hüküm icra eden ve saltanatını sürdüren hâkim kuvvetin altında kişisel istekleriyle birleşmekten ziyâde, o kuvvet tarafından toplanılmıştır. İnsanlık maddî kuvvet mahsulü, yahut tesadüfi olaylar neticesi olan devlet yerine, tabiî bir unsur olan milliyete dayanan bir devlet kurmağa çalışır." (T. XVIII, p. 523 et suiv.). İtalyan hukuk bilginlerinin de büyük ekseriyeti bu fikirdedir. Olaylar ise şimdiye kadar Martens ve hemfikirlerinden ziyâde Loran (Laurent) ve fikirdaşlarına hak vermiştir.

9 Milliyet fikrinin intişarından ve bu fikrin kuvveden fiile geçmesinden en çok mutazarrır olan devletlerden birisi de *Osmanlı saltanatı*dır. Bu fikrin hayatta gerçekleşmesiyledir ki Osmanlı Avrupası hemen kâmilen ve Osmanlı Asyası'nın da büyük kısmı Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılmıştır. Milliyet fikrinin Osmanlı ülkelerinde yayılışını gören ve bundan çıkabilecek sonuçları tahmin eden Osmanlı siyâsî kadrosundan bazıları bu fikrin olduğu gibi yayılmasına karşı bazı *fiilî tedbirler almışlardır.* Osmanlı hukuk-şinas ve siyâset yazarları ise milliyet fikrinin Osmanlı birliğine zararlı olmayacak bir tarzda yorumlanması çaresini aramışlardır.

10 Émile Bourgeois (1857-1934) (Yay. Notu)

Bu müverrihe nazaran bugün batıda olgun halini gördüğümüz "devlet" ve "millet" fikir ve olgusu miladî 16'ıncı yüzyılın mahsulüdür. "İntibâh" (=Renaissance) [Uyanış] eski Roma hayat ve an'anesini tekrar doğurarak Roma kanunları ile iyiden iyiye belirlenmiş olan "devlet"i ihyâ etti; "teceddüd" ise, dinî kitapları kavimlerin kendi lisanlarına tercüme ederek ve o zamanlar kişisel ve toplumsal eğitim ve öğretimde esas din olduğundan, rûh ve fikrin eğitim ve öğretimini kavimlerin kendi lisanlarında verdirerek ve aynı zamanda hıristiyan âleminin Papa'nın tek başına rûhânî hâkimiyetine olan bağlarını kopararak milletleri oluşturdu. Luther Worms meclisinde Papa ve İmparatorun huzurunda milletlerin serbestîsini müdâfaa etmiştir. Millî lisanı dinî lisan diye kabul etmiş olan reformasyon, hiç şüphe yok, milletlerin tekâmülünde gâyet mühim bir olgudur. Çünkü milliyetin en sağlam temeli lisandır. Her kavim kendi lisanını edebî bir surette kullanmaya başlamasıyla hıristiyan âleminde milletler tezâhür etmiştir, denebilir. Daha evvel hıristiyan âleminin dinî birliği millî mevcudiyetlere üstün durumdaydı. Ve bu âlemin ortak dili, Latince vardı ki ilâhiyat, ilimler ve yüksek edebiyat bu lisanla yazılır ve okunurdu. Roma İmparatorluğu birliği, Roma Papalığı teşkilatıyla devam ediyordu. Reformasyon *Kitâb-ı Mukaddes*'i milletlerin ana dillerine tercüme ederek kilise birliğini parçaladı ve milletlere kendi dillerinde sarsılmaz bir edebiyat temeli attı. Fakat bu devirde, milliyet fikri bugünkü manâsını tamamen kazanamamış ve milletler devletlere tâbi' ve mahkûm bir halde kalmışlarsa da on altıncı asırdan, yani son asır başlarından itibaren İntibâh'ın [=Uyanış'ın; Rönesans'ın] meydana çıkarttıklarından olan devlet ile Teceddüd'den [=Reform'dan] doğan millet arasında anlaşmazlık vardır: Her ikisi [de] insan cemiyetinin müstakil hâkimi olmak ister. Zaman geçtikçe "millet"in kuvveti artar, devlet üzerine galebe etmeğe baş-